

Załącznik nr 1 do Zarządzenia
Dyrektora Instytutu Zootechniki PIB
Nr 9/22 z dnia 21 stycznia 2022 r.

**PROGRAM
OCHRONY ZASOBÓW GENETYCZNYCH
OWIEC RASY
BIAŁOGŁOWA OWCA MIĘSNA**

2022

Program ochrony zasobów genetycznych owiec rasy białogłowa owca mięsna

1. Słownik pojęć

- a. Program ochrony – Program ochrony zasobów genetycznych owiec rasy białogłowa owca mięsna,
- b. Program hodowlany – Program hodowlany owiec rasy białogłowa owca mięsna,
- c. Instytut – Instytut Zootechniki - Państwowy Instytut Badawczy, podmiot realizujący i koordynujący zadania w zakresie ochrony zasobów genetycznych zwierząt gospodarskich, na mocy art. 34 ust. 3 *ustawy o organizacji hodowli i rozrodzie zwierząt gospodarskich* (Dz. U. z 2021, poz. 36)
- d. Związek – Polski Związek Owczarski/Regionalny Związek Hodowców Owiec i Kóz – podmiot prowadzący księgi hodowlane oraz ocenę wartości użytkowej owiec rasy białogłowa owca mięsna,
- e. Grupa Robocza – Grupa Robocza ds. ochrony zasobów genetycznych owiec i kóz powołana zarządzeniem Dyrektora Instytutu Zootechniki PIB.

2. Historia rasy

W roku 1976 z inicjatywy profesora Zdzisława Śliwy i pod Jego kierunkiem, zespół pracowników ówczesnej Katedry Hodowli i Produkcji Owiec Akademii Rolniczej w Poznaniu (obecnie Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu) rozpoczął pracę hodowlaną nad wytworzeniem mięsnej linii syntetycznej, tj. białogłowej owcy mięsnej w Rolniczym Zakładzie Doświadczalnym Swadzim-Złotniki (AR Poznań). W schemacie pracy hodowlanej wykorzystano maciorki ras miejscowych (merynosa polskiego i owcy wielkopolskiej), tryki wschodniofryzyjskiej owcy mlecznej (jako komponent poprawiający cechy mateczne) oraz tryki ras mięsnych (Ile de France, Berrichon du Cher, Texel).

Pierwsze stado filialne owiec nowej populacji utworzono w roku 1985 w RZD Brody (AR Poznań). W roku 1987 otwarto „księgę eksperymentalną” dla macierek i tryków „końcowego genotypu” (4 i dalsze pokolenia) wytwarzanej syntetycznej mięsnej linii owiec pod nazwą „białogłowa owca mięsna”. W roku 1988 populacja tych owiec liczyła 670 macierek i 30 tryków (łącznie w stadzie macierzystym i filialnym). W roku 1990 utworzono kolejne stado filialne w byłym woj. łomżyńskim (obecnie woj. podlaskie).

*PROGRAM OCHRONY ZASOBÓW GENETYCZNYCH OWIEC RASY
BIAŁOGŁOWA OWCA MIĘSNA*

W latach 1985-1990, praca hodowlana nad wytwarzaniem i doskonaleniem białogłowej owcy mięsnej była prowadzona w ramach resortowego programu badawczego RPBR II. 21. pt. „Wytworzenie syntetycznych plennych i mięsnych linii owiec o wełnie krzyżówkowej”. Dalsze prace nad formowaniem i metodami selekcji dla tej populacji mięsnej prowadzono w ramach grantu pt.: “Genetyczne doskonalenie owiec syntetycznych plennych i mięsnych linii” (1991-1994). W kolejnych latach (1994-1996), w ramach projektu celowego pt. „Opracowanie metody doskonalenia owiec linii i ras mięsnych na podstawie potomstwa”, opracowano i wdrożono metodę doskonalenia białogłowej owcy mięsnej na podstawie oceny potomstwa. Dalsze prace w zakresie doskonalenia tej owcy mięsnej prowadzono w ramach badań dotyczących wykorzystania techniki ultrasonograficznej w selekcji jagniąt na cechy mięsności. Badania te realizowano w latach 1994-1997 w ramach grantu KBN pt. „Przyżyciowe pomiary USG jako wskaźnik jakości tuszy przy selekcji jagniąt owiec mięsnego typu użytkowego”. Opracowano metodykę i wdrożono wykonywanie przyżyciowych pomiarów USG u jagniąt do oceny ich wartości rzeźnej, oraz indeksu selekcyjnego służącego doskonaleniu ich mięsności. W roku 1999 Ministerstwo Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej wydało zgodę na otwarcie ksiąg hodowlanych dla białogłowej owcy mięsnej, uznając ją za nową, odrębną rasę owiec. Można tu zaznaczyć, że jest to jedyna krajowa rasa mięsna owiec.

Obecnie stada tej rasy wpisane do ksiąg zwierząt zarodowych utrzymywane są w województwie wielkopolskim, łódzkim, warmińsko-mazurskim i podlaskim.

Białogłowa owca mięsna to rasa charakteryzująca się bardzo dobrym umięśnieniem, szybkim tempem wzrostu jagniąt i wysoką jakością tuszek. Owce wcześnie dojrzewają płciowo, tryki i maciorki mogą być używane do rozrodu w wieku ok. 8 miesięcy. Plenność wynosi ok. 150%, a użytkowość rozplodowa ok. 130%. Przydatne są do chowu zarówno w małych jak i dużych stadach.

3. Uzasadnienie konieczności ochrony

Białogłowa owca mięsna to pierwsza krajowa rasa owiec o typowo mięsnym kierunku użytkowania. Rasa ta, określana też jako rasa syntetyczna, została wyhodowana według naukowych koncepcji pracy hodowlanej: doboru i testowania ras wyjściowych, schematu kojarzeń, zasad i kierunków selekcji – stanowi unikalny dorobek polskiej myśli hodowlanej XX wieku i w pełni zasługuje na ochronę przed wyginięciem. Rasa ta zyskała uznanie krajowych hodowców owiec na terenie całego kraju, ze względu na walory użytkowe: dobrą rozrodczość i cechy mięsne (znacznie wyższe od innych ras mięsnych utrzymywanych w kraju, w tym ras mięsnych biorących udział w jej wytworzeniu) oraz dobre przystosowanie do

*PROGRAM OCHRONY ZASOBÓW GENETYCZNYCH OWIEC RASY
BIAŁOGŁOWA OWCA MIĘSNA*

warunków środowiskowych, przyczyniając się do poprawy poziomu cech użytkowości mięsnej na drodze krzyżowania międzyrasowego, m.in. dla produkcji jagniąt rzeźnych. W krzyżowaniu towarowym poprawia tempo wzrostu jagniąt i skraca czas trwania tuczu, wpływa korzystnie na zmniejszenie zużycia paszy na przyrost 1 kg masy ciała oraz poprawienie wartości rzeźnej, tj. zawartości tłuszczu i zawartości mięsa w tuszy, a także uzyskanie wyższej klasy eksportowej. W roku 2006 pogłowie owiec tej rasy wynosiło 1502 maciorki w 19 stadach, a produkcja tryków rozplodowych wynosiła 145 szt. Niestety, wraz z utrzymującym się kryzysem krajowej produkcji owczarskiej oraz wzrostem zainteresowania hodowców utrzymywaniem tzw. ras zachowawczych, pogłowie tych owiec znacząco zmalało. Jeszcze w roku 2013, przy poprzednio podejmowanej próbie objęcia tej rasy programem ochrony, pogłowie wynosiło 993 w 15 stadach, na koniec roku 2018, było to już tylko 10 stad liczących łącznie 917 maciorek i 19 tryków.

Biorąc pod uwagę, potwierdzone w licznych i kompleksowych badaniach, wysokie walory użytkowe tej rasy owiec, w tym wpływ tryków tej rasy na poprawę użytkowości mięsnej potomstwa, objęcie białogłowej owcy mięsnej programem ochrony zasobów genetycznych jest szczególnie istotne dla stabilizacji i rozwijania krajowego rynku mięsa owczego.

Ochrona zasobów genetycznych zwierząt *in situ* polega na ochronie zagrożonych gatunków i ras zwierząt w ich naturalnych warunkach bytowania. Wiele ras owiec nierozzerwalnie złączona jest z obszarami ich powstawania i często wielowiekowej egzystencji. Dlatego też wraz z ochroną zwierząt należy zadbać o to aby populacje chronione występowały na terenach swojego naturalnego występowania.

4. Potwierdzenie statusu zagrożenia wyginięciem

a. Określenie wielkości populacji w Programie

Program ochrony zasobów genetycznych owiec rasy białogłowa owca mięsna będzie uruchomiony w roku 2022. W roku 2021 odbył się przegląd stad i komisyjny wybór owiec do programu. Do oceny komisyjnej przedstawiono około 1200 sztuk, z których do programu ochrony zasobów genetycznych zaproponowano 844 owiec-matek w 14 stadach.

b. Liczba samic wpisanych do ksiąg hodowlanych

Rok	Liczba stad	Liczba maciorek
2005	16	1458
2015	14	937
2020	12	972

*PROGRAM OCHRONY ZASOBÓW GENETYCZNYCH OWIEC RASY
BIAŁOGŁOWA OWCA MIĘSNA*

W wyniku prowadzonych obserwacji i badań oraz przyjętych światowych rozwiązań, a także w oparciu o dane z realizacji programów ochrony zasobów genetycznych poszczególnych populacji w Instytucie opracowano model szacowania statusu zagrożenia ras rodzimych, dostosowany do warunków polskich.

Status zagrożenia dla rasy białogłowa owca mięsna zostanie wyznaczony w roku 2022, po objęciu tej populacji programem ochrony i udostępniony na stronie internetowej Instytutu pod adresem: <http://www.bioroznorodnosc.izoo.krakow.pl/status-zagrozenia-ras>

5. Cel programu

Podstawowym celem programu jest:

- 1) zachowanie najcenniejszych cech rasowych, takich jak: bardzo dobre umięśnienie, szybkie tempo wzrostu jagniąt, wysoka jakość tuszy.
- 2) zwiększenie liczebności populacji owiec tej rasy, objętych programem ochrony.
- 3) stabilizacja i zachowanie wzorca rasowego.
- 4) zachowanie istniejącej zmienności genetycznej.

Prace hodowlane prowadzone będą w kierunku poprawy plenności i cech użytkowości mięsnej.

6. Wzorzec populacji

1. Cechy pogłowia:

- a) wrazenie ogólne – owce duże, bezrogie w typie mięsnym,
- b) plenność – 150%, użytkowość rozplodowa 130%,
- c) dojrzewanie płciowe – owca wcześniej dojrzewająca. Tryki i maciorki mogą być używane do rozrodu już w wieku ok. 8 miesięcy.

2. Cechy osobnicze:

a) pokrój:

- głowa – średniej długości i szerokości, pokryta białą delikatną sierścią,
- szyja – średnio długa,
- tułów – długi, klatka piersiowa głęboka, zad prosty,
- kończyny – średniej długości, ustawione prosto,
- umięśnienie – umięśnienie partii lędźwiowo-grzbietowej dobre, uda wypełnione,
- okrywa wełnista – półotwarta lub prawie zamknięta,

b) umaszczenie – białe,

- c) masa ciała zwierząt dorosłych powinna wynosić minimum: tryki 110-130 kg, maciorki 70-80 kg,
- d) wełna krzyżówkowa, średnio gruba i gruba, jednolita, karbikowana, pole obrostu nie obejmuje głowy i nóg, wełna na podbrzuszu jest krótka.

7. Zakres i metody służące realizacji Programu ochrony

7.1 Metody hodowlane

Podstawowym celem Programu ochrony zasobów genetycznych owiec rasy białogłowa owca mięsna jest utrzymanie zmienności genetycznej i stabilizacja cech fenotypowych oraz funkcjonalnych. Prace hodowlane w populacji zachowawczej są prowadzone w oparciu o ocenę eksterieru i wartości użytkowej.

7.1.1 Ocena wartości użytkowej

Ocena wartości użytkowej obejmuje ocenę użytkowości rozplodowej i mięsnej zgodnie z obowiązującymi przepisami dotyczącymi ras i linii hodowlanych ojcowskich. Obejmuje ona: tempo wzrostu jagniąt, zdolności mateczne maciorek oraz plenność, płodność i użytkowość rozplodową stada.

Ustalenie:

- masy ciała w 10 dniu po urodzeniu,
- masy ciała w wieku 30 dni,
- masy ciała w wieku 56 dni,
- średni dobowy przyrost masy ciała w okresie od 10 do 30 dnia życia,
- średni dobowy przyrost masy ciała w okresie od 30 do 56 dnia życia,
- masy miotu maciorki w 56 dniu po urodzeniu jagniąt,
- plenność życiową maciorki,
- plenność, płodność i użytkowość rozplodową stada.

7.1.2 Metody doboru zwierząt do kojarzeń i zasady ich prowadzenia

Prowadzony jest indywidualny dobór par do kojarzeń uwzględniający kryteria dotyczące konsolidacji genetycznej populacji oraz analizę spokrewnień.

Mając na uwadze ryzyko związane ze skutkami kojarzeń w zbyt bliskim pokrewieństwie, z powodu małej liczebności populacji, wybór maciorek i tryków do dalszej hodowli musi uwzględniać analizę spokrewnienia i przydziału do poszczególnych grup krewniaczych.

8. Zasady wyboru i kwalifikacji zwierząt do Programu ochrony

Typowanie owiec w kolejnych latach do udziału w Programie ochrony będzie dokonywane przez Związek.

Kwalifikacji owiec matek dokonuje Koordynator Programu ochrony z ramienia Instytutu zgodnie z obowiązującą Procedurą.

Programem ochrony będą mogły być objęte owce matki hodowli krajowej poddane ocenie wartości użytkowej zgodnie z obowiązującymi przepisami, które:

- są wpisane do księgi hodowlanej dla rasy,
- charakteryzują się cechami fenotypowymi zgodnymi ze wzorcem określonym w Programie ochrony.

W momencie umożliwienia płatności do samców w nowym Planie Strategicznym na lata 2023-2027 Programem ochrony będą mogły być objęte również tryki hodowli krajowej poddane ocenie wartości użytkowej zgodnie z obowiązującymi przepisami, które:

- są wpisane do księgi hodowlanej dla rasy,
- charakteryzują się cechami fenotypowymi zgodnymi ze wzorcem określonym w programie ochrony.

Maksymalna liczba macierek przypadająca na tryka powinna wynosić 30.

9. Zakres kriokonserwacji materiału biologicznego i sposób wykorzystania tego materiału

Zakres kriokonserwacji materiału biologicznego ustalony zostanie po uruchomieniu na terenie kraju stacji pobierania nasienia dla małych przeżuwaczy. Celowym jest tworzenie kolekcji zarodków oraz nasienia i ich przechowywanie w stanie głębokiego zamrożenia w ciekłym azocie w Krajowym Banku Materiałów Biologicznych (KBMB) w Balicach. Gromadzenie i wykorzystywanie materiału biologicznego odbywać się będzie pod nadzorem Grupy Roboczej ds. ochrony zasobów genetycznych owiec i kóz oraz zgodnie z Procedurami obowiązującymi w Instytucie w tym zakresie.

10. Zasady organizacji i realizacji Programu ochrony

a. Program ochrony zasobów genetycznych owiec rasy białogłowa owca mięsna realizowany będzie przez:

- hodowcę – właściciela stada owiec,
- Polski Związek Owczarski oraz Regionalny Związek Hodowców Owiec i Kóz prowadzący księgę hodowlaną oraz ocenę wartości użytkowej owiec,

*PROGRAM OCHRONY ZASOBÓW GENETYCZNYCH OWIEC RASY
BIAŁOGŁOWA OWCA MIĘSNA*

- Instytut Zootechniki - Państwowy Instytut Badawczy realizujący i koordynujący zadania z zakresu ochrony zasobów genetycznych zwierząt gospodarskich.

Zasady współpracy pomiędzy Związkiem, a Instytutem określa zawarte Porozumienie. Uczestnictwo hodowcy w programie jest dobrowolne. Zasady przystąpienia do Programu i uczestnictwa w nim określa Procedura (<http://owce.bioroznorodnosc.izoo.krakow.pl/dokumenty>).

b. W celu wspomagania realizacji Programu niezbędne jest podjęcie dodatkowych działań takich jak:

- propagowanie wiedzy nt. rasy na wystawach hodowlanych, w specjalistycznych, masowych środkach przekazu, podczas sympozjów, szkoleń i konferencji naukowych itp.,
- prowadzenie badań naukowych dotyczących charakterystyki populacji i zgodności ze wzorcem rasowym,
- prowadzenie badań w zakresie kontroli spokrewnienia, w tym opracowanie planów kojarzeń dla stad uczestniczących w programie,
- konieczne jest podjęcie działań na rzecz promocji jagnięciny, w tym pochodzącej od owiec rasy białogłowa owca mięsna.
- zaleca się prowadzenie pomiarów zoometrycznych w jak największej grupie owiec w ustalonych odstępach czasu (np. co 10 lat); uzyskane wyniki będą służyć do dokładnego opisu pokroju i ewentualnych jego zmian w czasie.

Od 2021 roku Instytut wprowadził system certyfikacji gospodarstw „Rasa Rodzima”, który przyznawany jest, po spełnieniu określonych warunków, hodowcom, hodowco-przetwórcom oraz produktom pochodzącym od ras rodzimych (<http://ksb.izoo.krakow.pl>).

c. Program ochrony zasobów genetycznych owiec rasy białogłowa owca mięsna powinien być realizowany na terenach jej naturalnego/historycznego występowania, w oparciu o tradycyjne systemy utrzymania, z wykorzystaniem trwałych użytków zielonych i przestrzeganiem norm dobrostanu.

11. Nadzór nad realizacją oraz ocena efektywności działania Programu ochrony

Nadzór merytoryczny nad realizacją Programu ochrony zasobów genetycznych owiec rasy białogłowa owca mięsna sprawuje Instytut. Grupa Robocza, działająca przy Instytucie

*PROGRAM OCHRONY ZASOBÓW GENETYCZNYCH OWIEC RASY
BIAŁOGŁOWA OWCA MIĘSNA*

dokonuje oceny efektywności działania Programu poprzez analizę przebiegu realizacji jego celów. Analiza ta jest wykonywana na podstawie danych przekazanych przez Związek oraz Koordynatora Programu ochrony. Grupa opiniuje również sprawy wątpliwe oraz może wnioskować o zmiany w programach ochrony.

Piśmiennictwo z uwzględnieniem poprzednich programów ochrony

Gut A. (1994). Wytworzenie syntetycznej linii ojcowskiej – białogłowej owcy mięsnej. Roczniki Akademii Rolniczej w Poznaniu, Rozprawy Naukowe, 249 (rozprawa habilitacyjna).

Gut. A., Kozal E., Ślósarz P. (1995). Znaczenie syntetycznych linii w programach hodowli owiec w kraju. Konferencja Naukowa. Znaczenie syntetycznych linii owiec w krajowych programach hodowlanych. Wydawnictwo Akademii Rolniczej w Poznaniu, 87-90.

IZ PIB. Program ochrony zasobów genetycznych owiec rasy białogłowa owca mięsna. Zarządzenie Dyrektora IZ PIB nr 76/20 z dnia 17 grudnia 2020 r.

PZO. Program hodowlany owiec rasy białogłowa owca mięsna.

Ślósarz P. (2004). Ultrasonograficzne pomiary umięśnienia i otłuszczenia w ocenie wartości hodowlanej jagniąt białogłowej owcy mięsnej. Roczniki Akademii Rolniczej w Poznaniu, Rozprawy Naukowe, 347 (rozprawa habilitacyjna).

Autorzy programu ochrony

dr hab. Aldona Kawęcka, prof. IZ, dr inż. Jacek Sikora

Program został opracowany we współpracy ze Związkiem.

Program został pozytywnie zaopiniowany przez Grupę Roboczą ds. ochrony zasobów genetycznych owiec uzyskał pozytywną opinię Przewodniczącej Zespołu Koordynacyjnego oraz został zaakceptowany przez Dyrektora Instytutu.

**Wprowadzono Zarządzeniem
Dyrektora Instytutu Zootechniki
- Państwowego Instytutu Badawczego
Nr 9/22 z dnia 21 stycznia 2022 r.**

DYREKTOR
dr Krzysztof Duda

